

Hut, Paweł

Cechy społeczno-demograficzne impatriantów z lat 1996-2002

Mazowieckie Studia Humanistyczne 10/1 2, 191-206

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

CECHY SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE IMPATRIANTÓW Z LAT 1996–2002

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie cech społeczno-demograficznych grupy osób, które na mocy przepisów regulujących proces repatriacji osiedliły się w Polsce w ostatnich latach.

W ujęciu demograficznym „repatriacja” oznacza powrót do ojczyzny osób, które wskutek różnych sytuacji znalazły się poza jej granicami. Jak wynika z danych dotyczących współczesnych przesiedleń, powroty do kraju obejmują nieznaną grupę osób. W większości przesiedlają się dzieci lub wnuki Polaków, którzy przed 1939 r. mieszkali na Kresach Wschodnich i w efekcie polityki władz radzieckich nie mogli wyjechać do „nowej” Polski. To powoduje, iż stosowanie pojęcia „repatriacja” do opisu procesu, z jakim obecnie mamy do czynienia staje się nieadekwatne. Alternatywą jest stosowanie określenia „przesiedlenie”, jednak wówczas traci się istotną cechę tego typu ruchu przestrzennego ludności – związek migranta z terytorium etnicznym, na którym żyją przedstawiciele narodu, którego jest członkiem. Aby w miarę możliwości wiernie oddać cechy charakterystyczne dla współcześnie trwających przesiedleń do Polski – w dalszej części artykułu będę posługiwał się słowem „impatriacja”, czyli „uojczyźnienie”, bowiem jak wspominałem: do Polski przybywają głównie osoby, które urodziły się i wychowały poza granicami naszego kraju.

Inna trudność związana z opisem obecnych przesiedleń wynika z wykorzystywanych przeze mnie źródeł danych statystycznych. Informacje o impatriantach, którzy przesiedlili się do Polski do 2000 r. pochodzą z systemu informacyjnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA) zaś dane z lat 2001–2002 uzyskałem w Urzędzie ds. Repatriacji i Cudzoziemców (URiC), który przejął kompetencje MSWiA w zakresie repatriacji. Dane statystyczne rejestrowane w MSWiA oraz w URiC nie mogą być porównywane, bowiem pochodzą z różnych baz danych i zawierają informacje o tych samych osobach. W tej sytuacji zdecydowałem się na przedstawienie populacji impatriantów

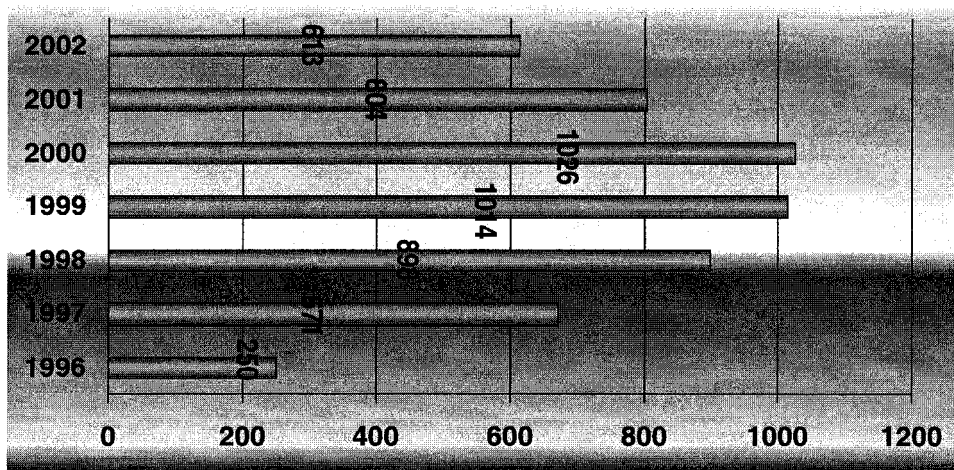
w świetle danych MSWiA, które zawierają informacje o następujących zmierzanych: płeć, wiek, kraj urodzenia i kraj pochodzenia, wykształcenie, zawód wykonywany w Polsce; ponieważ proces przesiedleń nie jest zamknięty i w ostatnich latach grupa impatriantów prawie podwoiła się, wykorzystałem także aktualne dane pochodzące z URiC.

Wnioski osób ubiegających się o repatriację w latach 1996–2000 kierowane do MSWiA składane były w polskich placówkach konsularnych¹. Do momentu wejścia w życie *Ustawy o repatriacji* z listopada 2000 r., o przesiedlenie się w tym trybie mógł ubiegać się każdy, kto był w stanie dowieść polskiego pochodzenia. W tej sytuacji wnioski o udzielenie wize repatriacyjnej napłynęły także spoza krajów powstałych po rozpadzie byłego Związku Radzieckiego, np. z Austrii, Niemiec, Wielkiej Brytanii, a nawet z Brazylii i Kanady².

Na podstawie danych MSWiA i URiC można odtworzyć dynamikę składania wniosków w latach 1996–2002.

Wykres 1

Liczba wniosków o wydanie wize repatriacyjnej złożonych w latach 1996–2002

Źródło: *Informacja o stosowaniu ustawy z dn. 25 czerwca 1997 r. o cudzoziemcach w zakresie repatriacji w roku 2000*. Departament Obywatelstwa, Wydział ds. Repatriacji MSWiA, s. 5; *Repatriacja w liczbach*, Urząd ds. Repatriacji i Cudzoziemców, Warszawa 2003.

¹ Pierwsi repatrianci przybyli do naszego kraju już w 1992 r., to jednak oficjalne wnioski o przesiedlenie mogli złożyć dopiero w 1996 r. Tym samym w statystyce urzędowej repatrianci z lat 1992–1996 zostali uwzględnieni jako przybyli w 1996 r.

² Żadna z osób pochodzących spoza republik byłego ZSRR nie otrzymała wize repatriacyjnej (procedury są w toku, a osoby te posiadają tylko zgodę na pobyt na czas oznaczony w Polsce).

Dane nie obejmują małżonków repatriantów – pochodzenia innego niż polskie. Z danych MSWiA wynika, że liczba osób ubiegających się wraz z imigrantem o przesiedlenie do Polski (prośby o udzielenie zgody na pobyt stały) oscyluje w granicach 10–15% ogółu złożonych wniosków w danym roku³.

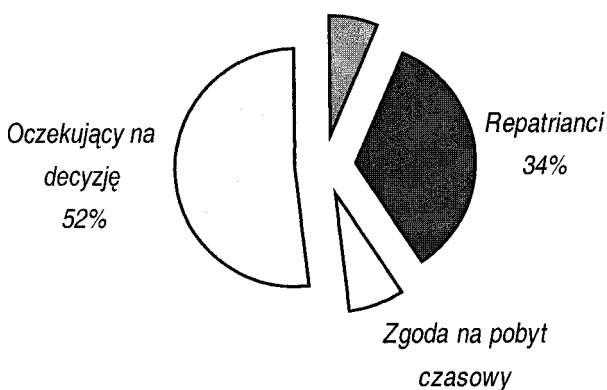
Zamieszczone powyżej dane nie odzwierciedlają faktycznego napływu imigrantów do Polski, a jedynie pokazują zainteresowanie przesiedleniem się do naszego kraju i potencjalną liczbę osób, które jako posiadacze wizy repatriacyjnej przyjadą do Polski. Złożenie wniosku o wydanie wizy repatriacyjnej nie jest jeszcze jednoznaczne z uzyskaniem zgody na osiedlenie się w Polsce, ponieważ minister spraw wewnętrznych i administracji może udzielić zgody na przyjazd do Polski repatriantów, ale także kierując się różnymi względami (np. bezpieczeństwem państwa) może wydać decyzję odmowną.

Wszystkie dane dotyczące przesiedlających się do naszego kraju osób gromadzone są w systemie informatycznym i uwzględniają wszystkie różnice w statusie prawnym członków rodzin repatriantów, wyróżniając:

- imigrantów w znaczeniu prawnym (osoby, które otrzymały wizę repatriacyjną);
- członków rodzin imigrantów, którzy otrzymali zgodę na pobyt czasowy lub stały, lub osoby które jednocześnie ze złożeniem w kraju pochodzenia wniosku o wydanie wizy repatriacyjnej tymczasowo wystąpiły o wizę pobytową w Polsce (np. studenci);
- wszystkich pozostałych, którzy złożyli wnioski, ale ich sprawy nie zostały jeszcze rozpatrzone lub nie mają jeszcze zaproszenia do osiedlenia się w Polsce.

Wykres 2

Status prawny osób objętych repatriacją w latach 1996–2000

Źródło: Dane MSWiA, 2001 r.

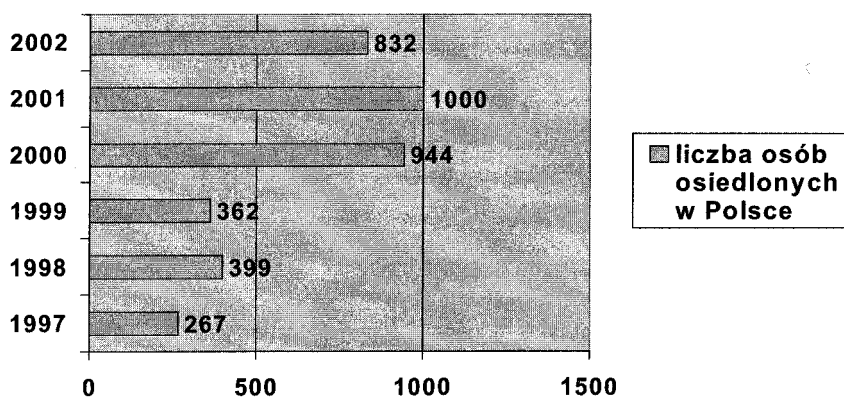
³ Repatriacja w liczbach, MSWiA, Warszawa 2001. Rok 1998 – 90 wniosków o zgodę na pobyt na czas oznaczony, 1999 r. – 77, 2000 r. – 97.

Impatrianci w znaczeniu prawnym stanowili tylko trzecią część wszystkich osób objętych repatriacją, a zarejestrowanych w systemie ewidencji cudzoziemców MSWiA. Zasadniczo wszystkie te osoby powinny przebywać już na stałe na terytorium Polski. Zdarza się jednak i tak, iż po otrzymaniu polskich dokumentów tożsamości oraz należnych świadczeń wyjeżdżały do kraju pochodzenia (rerepatriacja) lub wyjeżdżały na Zachód (emigracja), choć formalnie nie rezygnowały z polskiego obywatelstwa. W takich wypadkach, mimo że przebywały za granicą, nadal figurowały w ewidencji MSWiA, jako obywatele RP⁴. Informacje będące w posiadaniu MSWiA dotyczą więc wyłącznie liczby wydanych wiz repatriacyjnych cudzoziemcom polskiego pochodzenia, a nie liczby faktycznie osiedlonych w Polsce impatriantów.

Oficjalne dane Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców mówią o 3804 osobach, które osiedliły się w Polsce w latach 1997–2002, przy czym obecnie prowadzona statystyka nie zachowuje rozróżnienia według statusu pobytu na terytorium RP, a zatem uwzględnia także członków rodzin impatriantów, którzy mają tylko zezwolenie na czas oznaczony w naszym kraju. W efekcie na blisko cztery tysiące przesiedleńców aż pół tysiąca osób to cudzoziemcy.

Wykres 3

Liczba wszystkich osób osiedlonych w Polsce w latach 1997–2002

Źródło: Dane URiC, 2002 r.

Populacja osób objętych repatriacją jest zróżnicowana pod względem wielu cech. Jedną z nich jest kraj urodzenia. Niestety, sposób gromadzenia danych nie pozwala na dokładne określenie miejsca urodzenia blisko aż 20% osób zarejestrowanych w systemie ewidencji. Prawie co piątemu spośród przesiedleńców

⁴ Zgodnie z zapisami *Konstytucji RP* z 1997 r. obywatel polski nie może być bez własnej zgody pozbawiony obywatelstwa RP.

(lub wnioskujących o przesiedlenie) w rubryce „miejsce urodzenia” wpisano w ewidencji: „były Związek Radziecki”, „kraj nieokreślony” lub „Polska”.

Tablica 1

Kraj urodzenia i status prawny osób objętych repatriacją w latach 1996–2000
(w liczbach bezwzględnych).

Kraj urodzenia	Repatrianci	Pobyty stały	Pobyty czasowy	Oczekujący na decyzję	Ogółem
b. ZSRR	230	7	4	306	547
Armenia	0	1	0	0	1
Azerbejdżan	0	2	0	1	3
Białoruś	28	16	29	142	215
Bułgaria	0	0	2	0	2
Chiny	0	0	1	1	2
Francja	0	1	0	1	2
Gruzja	0	0	0	2	2
Kazachstan	632	82	70	529	1313
Kyrgistan	0	1	1	4	6
Litwa	7	0	8	36	51
Łotwa	2	1	3	7	13
Mołdowa	4	0	5	15	24
Niemcy	0	0	1	3	4
Rosja	16	18	18	60	112
Tadżykistan	0	1	0	0	1
Ukraina	131	71	75	434	711
Uzbekistan	2	0	1	1	4
Polska	17	6	5	75	103
Nieokreślony	1	1	0	2	4
<i>Ogółem</i>	<i>1070</i>	<i>208</i>	<i>223</i>	<i>1619</i>	<i>3120</i>

Źródło: Dane MSWiA, 2001 r.

W ogólnej liczbie osób objętych repatriacją dominują osoby z byłego Związku Radzieckiego. Wśród tych, którym wpisano miejsce urodzenia zgodnie z aktualnym podziałem politycznym świata, najwięcej jest Polaków urodzonych w Kazachstanie i na Ukrainie.

W grupie osób posiadających zezwolenie na pobyt stały, a przesiedlonych z byłego ZSRR najwięcej osób urodziło się w Kazachstanie, na Ukrainie i w Federacji Rosyjskiej. Wśród czasowo przebywających w naszym kraju największy odsetek stanowią cudzoziemcy urodzeni na Ukrainie, w Kazachstanie i na Białorusi. Grupa osób posiadających zgodę na repatriację lub oczekujących na zakończenie procedury składa się w większości z osób, które przyszły na świat w byłym ZSRR, zwłaszcza w Kazachstanie i na Ukrainie.

Wśród wszystkich osób zarejestrowanych w systemie informatycznym znalazło się niewiele, bo zaledwie 10 osób urodzonych w Chinach, w Bułgarii, we Francji, w Niemczech, w Polsce i w „krajnie nieokreślonym”.

Pojęcie „kraj pochodzenia” oznacza państwo, w którym poprzednio dana osoba mieszkała na stałe. Podobnie jak w zestawieniu obejmującym osoby objęte repatriacją z uwzględnieniem kraju urodzenia, sposób gromadzenia danych uniemożliwia dokładne określenie państwa, z którego dane osoby przesiedliły się (lub zamierzają się przesiedlić) do Polski.

Tablica 2

Kraj pochodzenia i status prawny osób objętych repatriacją w latach 1996–2000
(w liczbach bezwzględnych).

Kraj pochodzenia	Repatrianci	Pobyty stały	Pobyty czasowy	Oczekujący na decyzję	Ogółem
b. ZSRR	0	0	0	1	1
Austria	0	0	0	1	1
Białoruś	20	10	26	144	200
Brazylia	0	0	1	0	1
Bułgaria	0	0	2	0	2
Holandia	0	0	0	2	2
Kanada	0	0	0	1	1
Kazachstan	906	102	84	679	1771
Kyrgistan	5	0	2	5	12
Litwa	9	0	8	41	58
Łotwa	2	3	3	7	15
Mołdowa	5	0	6	23	34
Niemcy	0	0	0	2	2
Rosja	11	9	8	79	107
Szwajcaria	0	0	0	1	1
Szwecja	0	1	0	0	1
Ukraina	79	58	79	565	781
Uzbekistan	5	1	0	1	7
Wielka Brytania	0	0	0	1	1
Polska	5	16	1	35	57
Nieokreślony	23	8	3	31	65
<i>Ogółem</i>	<i>1070</i>	<i>208</i>	<i>223</i>	<i>1619</i>	<i>3120</i>

Źródło: Dane MSWiA, 2001 r.

W zestawieniu obejmującym populację osób objętych repatriacją z uwzględnieniem kraju pochodzenia wyraźnie daje się zauważyć, iż najwięcej osób pragnie wyjechać do Polski z Kazachstanu oraz z Ukrainy. Ponadto największe dysproporcje pomiędzy liczbą osób wnioskujących o repatriację a osób, które już do Polski się przesiedliły występują wśród obywateli Białorusi. Wynika to z faktu, iż w ostatniej chwili przed wejściem w życie *Ustawy o repatriacji* z 2000 r. wielu tamtejszych Polaków zdecydowało się złożyć wniosek o repatriację.

Stosunkowo najmniejsze zainteresowanie wzbudza akcja repatriacyjna u Polaków z Łotwy i Litwy. Mała liczba wniosków o wizę repatriacyjną wynika naj-

prawdopodobniej z dobrej kondycji ekonomicznej obu tych republik⁵. Dla porównania warto przypomnieć, iż na Łotwie jest mniej więcej tyle samo osób polskiego pochodzenia co w Kazachstanie, a na Litwie – ponad czterokrotnie więcej⁶.

Niewielkie zainteresowanie wzbudziła możliwość przesiedlenia się do Polski wśród osób polskiego pochodzenia mieszkających poza państwami-sukcesorami byłego Związku Radzieckiego. Przez prawie cztery lata od momentu wprowadzenia prawnych regulacji repatriacji (czyli od dnia wejścia w życie *Ustawy o cudzoziemcach* z 1997 r.) zaledwie 12 cudzoziemców polskiego pochodzenia z państw nie będących sukcesorami Związku Radzieckiego złożyło wnioski o wydanie wizy repatriacyjnej, a do 12 stycznia 2001 r. żadna z tych osób nie otrzymała zgody na przesiedlenie się do Polski i uprzywilejowany tryb nabycia obywatelstwa RP, choć uzyskały wizy pobytowe.

Aż 41% wszystkich osób zarejestrowanych w systemie MSWiA było w wieku od 18 do 40 roku życia, a co czwarta osoba wnioskująca o wydanie wizy repatriacyjnej ukończyła już 40 lat, choć nie przekroczyła 65 roku życia (u mężczyzn) lub 60 (u kobiet). Natomiast wśród 3120 osób 16% stanowiły dzieci i młodzież w wieku od 7 do 17 lat. W całej populacji osób zarejestrowanych w systemie informatycznym najmniej liczna była grupa najstarszych osób (12%) oraz najmłodszych dzieci w wieku do 6 roku życia – zaledwie 5%.

Wśród osób, które już otrzymały polskie obywatelstwo dominują osoby w wieku produkcyjnym mobilnym, choć ich odsetek jest nieco mniejszy niż w porównaniu z ogółem osób zarejestrowanych w informatycznej bazie danych MSWiA (38%). Analogicznie udział mężczyzn w wieku od 41 do 65 lat oraz kobiet w wieku od 41 do 60 lat jest o kilka procent wyższy niż dla ogółu. Identyczny jest natomiast odsetek młodzieży w grupie wszystkich osób objętych repatriacją oraz samych impatriantów.

W tablicy 3 uwzględniono wiek i kraj pochodzenia wszystkich osób objętych repatriacją. We wszystkich kategoriach dominują przesiedleńcy z Kazachstanu i Ukrainy, bowiem stanowią oni najliczniejszą grupę wśród ogółu osób objętych repatriacją.

Dla charakterystyki procesu przesiedlania się Polaków z zagranicy istotne jest również wskazanie kierunków tej migracji już na terytorium naszego kraju. Analizując mapę obszarów, na których osiedlają się repatrianci i ich krewni wyraźnie daje się zauważyć województwa przodujące pod względem liczby osiedlonych rodaków oraz regiony o wyraźnie niższej liczbie przesiedleńców.

⁵ Dane z przeprowadzonego w 1989 r. w Litewskiej SRR spisu powszechnego mówią o 257 994 Polakach mieszkających w tej republice, a w ŁSRR o 62 416. Źródło: Wystąpienie J. Szostakowskiego na II Zjeździe Polonii i Polaków z Zagranicy. 28 kwietnia 2001 r.

⁶ Porównanie obejmuje szacunkowe dane dotyczące liczby osób polskiego pochodzenia w Kazachstanie oraz dane urzędowe ze wszechzwiązkowego spisu z 1989 r. dla Litewskiej SRR i Łotewskiej SRR.

Tablica 3

Wiek i płeć osób objętych repatriacją w latach 1996–2000
(w liczbach bezwzględnych)

Wiek	Płeć	Repatrianci	Pobyty stały	Pobyty czasowy	Oczekujący na decyzję	Ogółem
Poniżej 6	K	22	0	1	69	92
	M	10	1	1	55	67
7–17	K	82	2	3	161	248
	M	92	1	2	161	256
18–40	K	217	56	89	350	712
	M	199	44	68	274	585
41–60	K	152	40	28	181	401
41–65	M	148	38	22	178	386
Powyżej 60	K	103	21	7	143	274
Powyżej 65	M	45	5	2	47	99
<i>Ogółem</i>	<i>K</i>	<i>576</i>	<i>119</i>	<i>128</i>	<i>904</i>	<i>1727</i>
<i>Ogółem</i>	<i>M</i>	<i>494</i>	<i>89</i>	<i>95</i>	<i>715</i>	<i>1393</i>
<i>Razem</i>		<i>1070</i>	<i>208</i>	<i>223</i>	<i>1619</i>	<i>3120</i>

Źródło: Dane MSWiA, 2001 r.

Tablica 4

Wiek i kraj pochodzenia osób objętych repatriacją w latach 1996–2000
(w liczbach bezwzględnych)

Kraj pochodzenia	Poniżej 6	7–17	18–40	41–60/65	Powyżej 60/65	Ogółem
b. ZSRR	0	0	0	1	0	1
Austria	0	0	1	0	0	1
Białoruś	16	15	130	28	11	200
Brazylia	0	0	1	0	0	1
Bułgaria	0	0	2	0	0	2
Holandia	0	0	1	0	1	2
Kanada	0	0	0	1	0	1
Kazachstan	79	336	677	464	215	1771
Kyrgistan	0	3	6	3	0	12
Litwa	3	11	24	14	6	58
Łotwa	1	2	9	2	1	15
Mołdowa	2	6	11	12	3	34
Niemcy	0	0	1	1	0	2
Rosja	8	16	45	28	10	107
Szwajcaria	0	0	0	1	0	1
Szwecja	0	0	0	0	1	1
Ukraina	39	88	336	204	114	781
Uzbekistan	0	1	4	1	1	7
Wielka Brytania	0	0	0	0	1	1
Polska	10	14	24	8	1	57
Nieokreślony	1	12	25	9	8	65
<i>Ogółem</i>	<i>159</i>	<i>504</i>	<i>1297</i>	<i>787</i>	<i>373</i>	<i>3120</i>

Źródło: Dane MSWiA, 2001 r.

Tablica 5

Województwo osiedlenia i status prawny osób objętych repatriacją w latach 1996–2000
(w liczbach bezwzględnych)

Województwo	Repatrianci	Pobyt stały	Pobyt czasowy	Oczekujący na decyzję	Ogółem
Dolnośląskie	158	36	31	250	475
Kujawsko-pomorskie	52	6	3	49	110
Lubelskie	58	14	14	97	183
Lubuskie	59	5	5	66	135
Łódzkie	49	12	12	74	147
Małopolskie	87	21	25	134	267
Mazowieckie	146	32	36	225	439
Opolskie	36	1	14	60	111
Podkarpackie	64	15	8	81	168
Podlaskie	35	6	7	72	120
Pomorskie	48	5	8	98	159
Śląskie	58	22	23	163	266
Świętokrzyskie	18	4	5	37	64
Warmińsko-mazurskie	65	10	4	42	121
Wielkopolskie	67	14	9	62	152
Zachodniopomorskie	67	4	19	109	199
Brak danych	3	1	0	0	4
<i>Ogółem</i>	<i>1070</i>	<i>208</i>	<i>223</i>	<i>1619</i>	<i>3120</i>

Źródło: Dane MSWiA, 2001 r.

Największa liczba osób objętych repatriacją – aż jedna trzecia wszystkich przybyszów – osiedliła się w województwach: dolnośląskim oraz mazowieckim. Z pozostałych obszarów do Polaków z zagranicy wystosowano znacznie mniej zaproszeń do osiedlenia się w naszym kraju i w efekcie mieszka w nich mniej przesiedleńców. Warto także dodać, iż w porównaniu z innymi województwami Polski najmniej osób objętych repatriacją mieszka w: Świętokrzyskiem, na Podlasiu oraz na Śląsku Opolskim.

Podobnie jak w przypadku osób posiadających poświadczenie nabycia obywatelstwa RP, tak i w przypadku osób przebywających na stałe daje się wyodrębnić tereny najczęściej zamieszkiwane przez te osoby. Są to: Dolny Śląsk oraz Mazowsze. Analogicznie najmniej takich osób przebywa w Opolskiem, Zachodniopomorskiem oraz Świętokrzyskiem.

Analizując mapę osiedlenia współczesnych imigrantów można zauważyć, iż przyjeżdżają oni najczęściej do województw, które w całości składają się z ludności napływowej po 1945 r. Liczne dokumenty historyczne potwierdzają, iż na Dolny Śląsk kierowano transporty z Polakami z południowych Kresów Wschodnich i dziś te osoby intensywnie działają na rzecz umożliwienia powrotu do ojczyzny swoim rodakom lub krewnym ze Wschodu. Natomiast województwo

mazowieckie i małopolskie są często wybierane jako cel osiedlenia osób objętych repatriacją, ponieważ bardzo wielu Polaków ze Wschodu ukończyło wyższe uczelnie w Warszawie lub Krakowie. Obszary, na których najrzadziej osiedlają się repatrianci można zaliczyć do stosunkowo słabiej rozwiniętych pod względem gospodarczym, o dużym udziale ludności rolniczej w strukturze społecznej województwa i nie posiadające ośrodków metropolitalnych. To powoduje, iż cudzoziemcy polskiego pochodzenia rzadziej odwiedzają te tereny i w konsekwencji rzadziej próbują się na nie przesiedlać. Nie bez znaczenia pozostaje również fakt, iż np. województwo świętokrzyskie zamieszkiwane jest w większości przez ludność autochtoniczną, która w porównaniu z ludnością mieszkającą w innych częściach naszego kraju nie podlegała masowym powojennym migracjom.

Tablica 6

Liczba impatriantów i członków ich rodzin osiedlonych w Polsce
w latach 1998–2002 (według województw)

Województwo osiedlenia	Impatrianci	Członkowie ich rodzin
Dolnośląskie	482	153
Kujawsko-pomorskie	108	40
Lubelskie	208	115
Lubuskie	118	51
Łódzkie	169	63
Małopolskie	304	132
Mazowieckie	612	283
Opolskie	117	53
Podkarpackie	159	39
Podlaskie	184	75
Pomorskie	175	61
Śląskie	285	97
Świętokrzyskie	54	12
Warmińsko-mazurskie	99	40
Wielkopolskie	236	84
Zachodniopomorskie	227	58
<i>Ogółem</i>	3537	1356

Źródło: Dane URiC, 2003 r.

Na podstawie danych urzędowych można stwierdzić, iż do Polski przybyło więcej kobiet niż mężczyzn, przy czym różnica w liczbie obu grup najbardziej zauważalna jest wśród osób w wieku emerytalnym (99 mężczyzn i 274 kobiety).

Wszystkie osoby zarejestrowane w systemie informatycznym jako objęte repatriacją przyporządkowane są do jednej z dziesięciu kategorii wykształcenia. Przybywający do Polski impatrianci są relatywnie bardzo dobrze wykształceni. Największą grupę obejmującą aż czwartą część wszystkich osób wnioskujących o repatriację stanowią właśnie absolwenci wyższych uczelni (większość kobiety).

Tablica 7

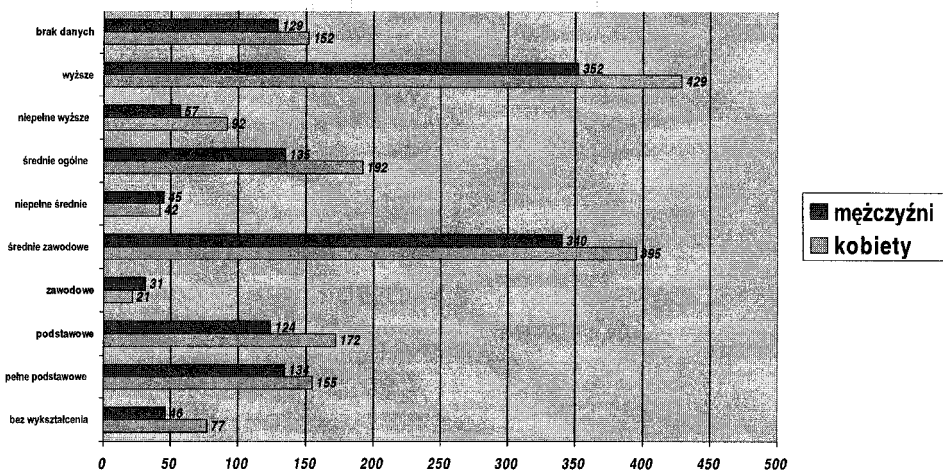
Województwo osiedlenia, płeć i status prawny osób objętych repatriacją
w latach 1996–2000 (w liczbach bezwzględnych)

Województwo	Płeć	Repatrianci	Pobyt stały	Pobyt czasowy	Oczekujący na decyzję	Ogółem
Dolnośląskie	K	85	22	18	133	258
	M	73	14	13	117	217
Kujawsko-pomorskie	K	26	3	1	26	56
	M	26	3	2	23	54
Lubelskie	K	33	9	9	50	101
	M	25	5	5	47	82
Lubuskie	K	34	3	3	38	78
	M	25	2	2	28	57
Łódzkie	K	26	6	5	45	82
	M	23	6	7	29	65
Małopolskie	K	49	13	13	78	153
	M	38	8	12	56	114
Mazowieckie	K	76	20	25	127	248
	M	70	12	11	98	191
Opolskie	K	18	0	6	31	55
	M	18	1	8	29	56
Podkarpackie	K	35	9	7	47	98
	M	29	6	1	34	70
Podlaskie	K	20	4	5	43	72
	M	15	2	2	29	48
Pomorskie	K	25	3	3	52	83
	M	23	2	5	46	76
Śląskie	K	30	11	12	91	144
	M	28	11	11	72	122
Świętokrzyskie	K	10	1	3	17	31
	M	8	3	2	20	33
Warmińsko-mazurskie	K	35	5	0	28	68
	M	30	5	4	14	53
Wielkopolskie	K	38	7	5	33	83
	M	29	7	4	29	69
Zachodniopomorskie	K	34	3	13	65	115
	M	33	1	6	44	84
Brak danych	K	2	0	0	0	2
	M	1	1	0	0	2
<i>Ogółem</i>	<i>K</i>	<i>576</i>	<i>119</i>	<i>128</i>	<i>904</i>	<i>1727</i>
<i>Ogółem</i>	<i>M</i>	<i>494</i>	<i>89</i>	<i>95</i>	<i>715</i>	<i>1393</i>
Razem		<i>1070</i>	<i>208</i>	<i>223</i>	<i>1619</i>	<i>3120</i>

Źródło: Dane MSWiA, 2001 r.

Dyplomy uniwersytetów oraz szkół wyższych posiadają najczęściej przesiedleńcy z Kazachstanu i Ukrainy. Uwzględniając jednak, iż z Ukrainy przybyło ogółem mniej osób niż z Kazachstanu należy podkreślić, iż wśród osób wywodzących się z tego państwa wyższym wykształceniem legitymuje się większy

Wykształcenie osób objętych repatriacją w latach 1996–2000

Źródło: Dane MSWiA, 2001 r.

odsetek osób. Drugą pod względem liczebności grupą są osoby z wykształceniem średnim zawodowym (najwięcej osób z Kazachstanu). Absolwentów szkół zawodowych jest najmniej, bo zaledwie 1,6% wszystkich objętych repatriacją. Najwięcej z nich przesiedliło się z Kazachstanu i Ukrainy, należy jednak podkreślić, iż są państwa (np. Łotwa, Mołdowa), z których żadna osoba objęta repatriacją nie zakończyła edukacji na poziomie szkoły zawodowej. W ogólnej klasyfikacji poziomów wykształcenia zaledwie w dwóch kategoriach: wykształcenie niepełne średnie oraz zawodowe, mężczyźni stanowią większość.

Warto zaznaczyć, iż osoby posiadające wizę repatriacyjną i mieszkające już w kraju są gorzej wykształcone niż osoby objęte repatriacją, a posiadające jedynie zezwolenie na pobyt stały lub czasowy w Polsce. Wynika to zapewne z faktu, iż wśród cudzoziemców mieszkających w naszym kraju (na podstawie karty czasowego lub stałego pobytu) jest wielu studentów polskiego pochodzenia.

W informatycznej bazie danych gromadzone są również informacje o zawodach repatriantów. Klasyfikacja zawodowa obejmuje kilkadziesiąt różnych profesji, które zadeklarowali sami przesiedleńcy we wnioskach o wydanie wizy repatriacyjnej. Wykorzystując otrzymane z MSWiA informacje dotyczące zawodów wykonywanych przez repatriantów uporządkowałem je według klasyfikacji zawodowej stosowanej przez GUS. Dzięki temu wszystkie osoby wnioskujące o repatriację zostały zakwalifikowane do 12 kategorii zawodowych.

Wśród przesiedlających się do Polski osób dominowali specjaliści o wysokich kwalifikacjach zawodowych – nauczyciele, lekarze i inżynierowie. Zdecydowanie mniej było urzędników. Jeszcze mniej liczna była grupa handlowców, kupców czy rzemieślników. Na tym tle stosunkowo mało licznie reprezentowane

Tablica 8

Wykształcenie i kraj pochodzenia osób objętych repatriacją w latach 1996–2000
(w liczbach bezwzględnych)

Kraj pochodzenia	Wykształcenie									
	brak danych	wyższe	niepełne wyższe	średnie ogólne	niepełne średnie	średnie zawodowe	zawodowe	podstawowe	niepełne podstawowe	brak wykształcenia
Kazachstan	147	302	44	207	50	462	36	209	212	102
Ukraina	63	275	54	70	22	177	11	55	43	11
Białoruś	21	90	29	15	4	23	2	7	6	3
Rosja	17	36	4	7	4	21	2	7	9	0
Polska	13	16	4	3	3	6	0	4	6	2
Litwa	10	18	5	9	0	9	0	4	3	0
kraj nieokreślony	4	11	5	8		22	1	2	7	5
Mołdowa	4	14	0	2	2	7	0	4	1	0
Łotwa	2	5	0	3	1	2	0	1	1	0
Kyrgistan	0	3	3	0	1	0	0	3	0	0
Uzbekistan	0	2	0	0	0	4	0	0	1	0
Bułgaria	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Holandia	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Niemcy	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0
Wielka Brytania	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Austria	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Brazylia	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Kanada	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
b. ZSRR	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Szwecja	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Szwajcaria	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
<i>Ogółem</i>	<i>281</i>	<i>781</i>	<i>149</i>	<i>327</i>	<i>87</i>	<i>735</i>	<i>52</i>	<i>296</i>	<i>289</i>	<i>123</i>

Źródło: Dane MSWiA, 2001 r.

były osoby zatrudnione na stanowiskach robotniczych, łącznie było ich prawie tyle samo, co osób pracujących jako dyrektorzy i specjaliści. Zdecydowanie najmniej liczni wśród przesiedleńców byli: rolnicy oraz przedstawiciele służb mundurowych. Wśród osób objętych repatriacją było 1301 osób nie pracujących, w tym: uczniów, studentów, emerytów i bezrobotnych. Po porównaniu tych danych z informacjami o wieku osób objętych repatriacją okazało się, iż bez zatrudnienia pozostawało 265 osób w wieku produkcyjnym od 18 do 60 (kobiety) i do 65 (mężczyźni) roku życia. A zatem prawie co dziesiąta dorosła osoba, objęta przesiedleniem, nie pracowała. Z rozmów z impatriantami, a także z opinii wyrażanych przez osoby zajmujące się repatriacją wynikało, iż największe

Tablica 9

Wykształcenie i status prawny osób objętych repatriacją w latach 1996–2000
(w liczbach bezwzględnych)

Wykształcenie	Repatrianci	Pobyty stały	Pobyty czasowy	Oczekujący na decyzję	Ogółem
Brak danych	68	3	4	206	281
Wyższe	219	79	82	401	781
Niepełne wyższe	49	4	6	90	149
Średnie ogólne	111	22	66	128	327
Niepełne średnie	42	2	4	39	87
Średnie zawodowe	273	63	51	348	735
Zawodowe	16	8	2	26	52
Podstawowe	118	21	4	153	296
Niepełne podstawowe	122	5	2	160	289
Bez wykształcenia	52	1	2	68	123
<i>Ogółem</i>	<i>1070</i>	<i>208</i>	<i>223</i>	<i>1619</i>	<i>3120</i>

Źródło: Dane MSWiA, 2001 r.

trudności w znalezieniu zatrudnienia miały właśnie osoby o średnich lub wysokich kwalifikacjach (nie posiadające wykształcenia politechnicznego, np. nauczyciele, lub przedstawiciele zawodów medycznych – nostryfikacja dyplomów). Natomiast najszybciej podejmowały zatrudnienie osoby na stanowiskach robotniczych, nie wymagających wysokich kwalifikacji (np. kierowcy, sprzątaczk).

Obowiązujące przepisy dopuszczają możliwość udzielenia przez konsula, osobie wnioskującej o przesiedlenie, obietnicy wydania wizy repatriacyjnej w mo-

Tablica 10

Zawody osób objętych repatriacją w latach 1996–2000
(w liczbach bezwzględnych)

<i>Kategoria zawodowa</i>	<i>Ogółem</i>
Zawody twórcze, specjaliści i dyrektorzy szkół	491
Pracownicy administracyjno-biurowi, urzędnicy	81
Pracownicy fizyczno-umysłowi, kierownicy sklepów	36
Robotnicy wykwalifikowani, brygadziści	209
Robotnicy niewykwalifikowani	269
Rolnicy indywidualni	9
Policja, wojsko, straż	5
Uczniowie i studenci	520
Renciści i emeryci	185
Zajmujący się domem	20
Bezrobotni, bez zatrudnienia, bez emerytury	172
Trudno określić, praca dorywcza	404
<i>Ogółem</i>	<i>3120</i>

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych MSWiA, 2001 r.

mencie znalezienia strony zapraszającej, która zagwarantuje godne warunki do osiedlenia się w Polsce. Aktualnie promesę wizy repatriacyjnej posiadają prawie dwa tysiące osób narodowości polskiej mieszkających za granicą, w tym tylko dwie osoby nie wywodzą się z byłego ZSRR, a kolejne dziesięć wnioskuje o przesiedlenie z krajów kandydujących do UE (Łotwa, Litwa).

Tablica 11

Kraj pochodzenia i płeć osób objętych repatriacją (promesy)

Kraj pochodzenia	Płeć		Ogółem
	kobiety	mężczyźni	
Armenia	5	3	8
Azerbejdżan	1	1	2
Białoruś	72	44	116
Gruzja	3	3	6
Kazachstan	763	525	1288
Kyrgistan	13	5	18
Litwa	5	4	9
Łotwa	1	0	1
Mołdowa	2	4	6
Niemcy	0	2	2
Federacja Rosyjska	55	47	102
Ukraina	133	121	254
Uzbekistan	100	66	166
b. ZSRR	1	0	1
Brak obywatelstwa	4	0	4
Nieokreślony	7	3	10
<i>Ogółem</i>	<i>1165</i>	<i>828</i>	<i>1993</i>

Źródło: Dane URiC, 2003 r.

Na podstawie analizy danych z dotychczasowego przebiegu procesu przesiedlania się do naszego kraju osób narodowości polskiej oraz na podstawie obowiązujących przepisów można przyjąć pewne hipotezy dotyczące rozmiarów i kierunków napływu Polaków z zagranicy w przyszłości. Zamieszczona poniżej tablica przedstawia trzy zasadnicze fazy przesiedleń do Polski w najbliższej dekadzie.

Tablica 12

Fazy, rozmiary i kierunki imigracji do Polski w najbliższej dekadzie

Faza	Kierunek	Rozmiar	Lata
Status quo	z b. ZSRR	600–900 osób rocznie	2003–2006
Wyhamowywania	z b. ZSRR	300–500 osób rocznie	2007–2010
Reemigracji	z Zachodu	500–1000 osób rocznie	od 2010

Źródło: Obliczenia własne

Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, iż współcześnie (na mocy obowiązujących przepisów) nie uda się definitywnie rozwiązać kwestii Polaków pozostających zagranicą. Wola polityczna, która znalazła odzwierciedlenie w postulatach różnych ugrupowań nie stała się podstawą do opracowania spójnego programu przesiedleńczego, dającego możliwość zamieszkania w Polsce wszystkim zainteresowanym rodakom mieszkającym na obczyźnie. Zmieniające się warunki społeczne i polityczne na obszarze byłego ZSRR wywierają z jednej strony olbrzymią presję na uruchomienie programu przesiedleńczego, zaś z drugiej strony prowadzą do coraz znaczniejszej depolonizacji Kresów Wschodnich oraz marginalizacji wpływów kultury polskiej na tym terenie. Istotnym czynnikiem przesądającym o wyhamowywaniu procesu przesiedlania do Polski jest także brak finansowego zaangażowania instytucji państwowych, co przy dużej skali potrzeb wpływa tonująco na rozmiary impatriacji. Jednocześnie koszty życia w kraju są znacznie niższe, np. w porównaniu z państwami Unii Europejskiej lub ze Stanami Zjednoczonymi, zaś poziom różnego rodzaju świadczonych usług (np. opiekuńczych, medycznych) coraz bardziej zbliżony do standardów zachodnich. W efekcie należy przyjąć, iż decyzję o powrocie do Polski będzie podejmowała coraz liczniejsza grupa emigrantów z lat osiemdziesiątych którzy około 2010 r. zaczną wchodzić w wiek emerytalny i uzyskawszy świadczenie emerytalne w kraju dotychczasowego zamieszkania, będą starali się wrócić do Polski.

Podsumowując należy także zaznaczyć, iż choć poza granicami mieszka bardzo liczna grupa Polaków poczuwających się do związków z Polską, to jednak nie zaważy ona w sposób istotny na sytuacji demograficznej naszego kraju. Obowiązujące przepisy nie wywołują fali masowych powrotów, choć proces taki byłby szczególnie korzystny dla obszarów (województw) dotkniętych depopulacją, nadal jednak brakuje spójnego programu osiedleńczego. Proces repatriacji nie jest także pomyślany jako sposób na obniżenie mediany wieku populacji w województwach „starzejących się”.

Najprawdopodobniej przy zachowaniu obecnych rozmiarów przesiedleń i cech demograficzno-społecznych, impatrianci mogliby zmienić strukturę ludności pewnych obszarów naszego kraju szczególnie pod względem wykształcenia. Swoista „nadreprezentatywność” osób z wyższym wykształceniem jeszcze przez kilka lat (do momentu zakończenia edukacji na poziomie szkoły wyższej przez roczniki wyżu lat osiemdziesiątych) będzie charakteryzowała tę grupę osób.

Jak już wspominałem nadal brakuje programu, który umożliwiłaby wykorzystanie potencjału demograficznego impatriantów po osiedleniu się w naszym kraju, co powoduje, iż przesiedlenia zamiast rozwiązywać problemy osób skazanych dawniej na przymus życia w Związku Radzieckim, stają się same coraz bardziej znaczącym problemem społecznym w Polsce, zaś impatrianci zasilają polską *underclass*.